

Temps de gitanes

En la darrera centúria la dona paia ha efectuat un vertiginós salt social, però un curs de postgrau en la UIMP de València analitza aquesta mateixa setmana per què el nou segle serà el de la dona gitana. Els papers de gènere en l'estructura d'aquesta ètnia canvien a velocitat serena però imparable, i les circumstàncies comencen a permetre que les gitanes puguin aconseguir espais d'independència inimaginables fa pocs anys.

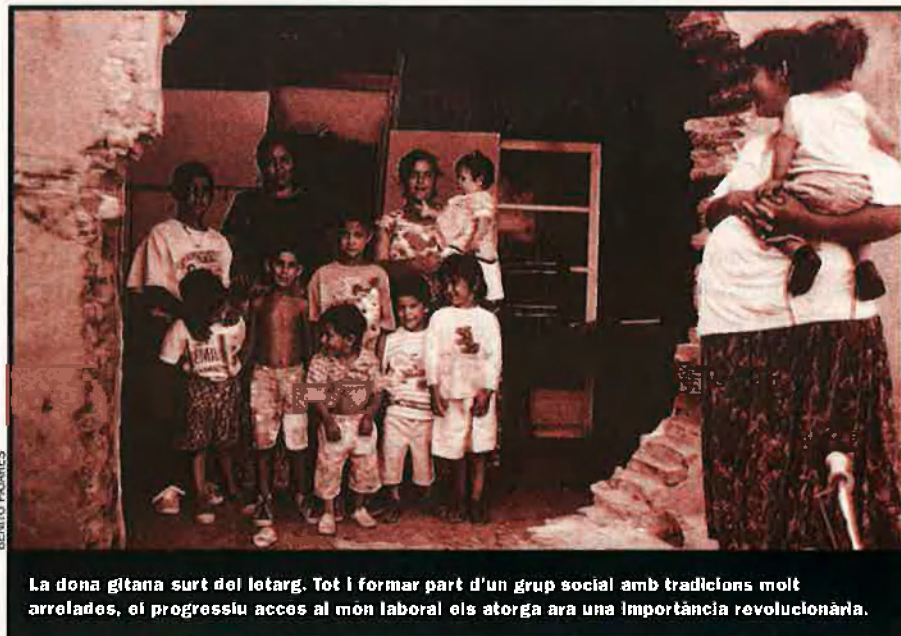
Aquesta mateixa setmana, dels dies 26 al 30, la Universitat Internacional Menéndez y Pelayo (UIMP) de València imparteix el curs de postgrau "Dona gitana" que dirigeixen les antropòlogues Teresa San Román i Carmen Méndez i el professor de primària Jesús Salinas, tots tres amb un llarg i profund coneixement del món gitano. La mateixa San Román, la catedràtica d'Història Mary Nash, la diputada socialista Carme Alborch, o Daniel Wagman, codirector del pioner Estudi Barañí sobre la situació de les gitanes empresonades, seran alguns dels ponents. Òbviament, també hi participaran gitanes vinculades al món associatiu, com ara Trinidad Muñoz, presidenta d'Unió Romani-Dona, Nieves Roige, de la valenciana Associació Gitana de Dones Progresistes, o Alexandrina da Fonseca, de la reputada agrupació mixta -formada per païos i gitanos- Arakerando, d'Alacant.

Aquesta es converteix en una de les comptades ocasions en què l'estat de la qüestió de la dona gitana serà analitzat amb rigor per especialistes que, sense

prejudicis, han demostrat que el coneixen a fons. I per què ara, i no abans? En realitat, perquè ara és un moment clau: el segle XX ha definit l'evolució de la dona paia, però tot indica que el XXI ha de definir la de la gitana.

L'avinguda de la immigració de molts països ha fet evident que la part sensible de la societat majoritària es mostra més atenta a assumir les diferències culturals de qualsevol grup forà que no la dels gitans, la minoria ètnica més important del país. No hi ha xifres censades, però distints estudis apunten que hi poden viure uns 50.000 calós al País Valencià, uns 62.000 al Principat, uns 8.500 a les Illes i prop de 5.000 a la Catalunya Nord. A tot l'estat, la seua presència significa més de l'1,5% de la població total, i, d'acord amb la tendència global, la presència femenina supera la masculina.

Si les primeres occidentals reivindicatives eren les sufragistes burgeses que exigien drets, més de cent anys després, les dones gitanes de classe mitjana són les que estan fent que comence a canviar l'estructura social. "En els últims temps s'han donat diversos fets revolucionaris

La dona gitana surt del letarg. Tot i formar part d'un grup social amb tradicions molt arrelades, el progressiu accés al món laboral els atorga ara una importància revolucionària.

RAFA GIL

La globalització fa efecte. Avui, els ídols de les joves gitanes apareixen repetidament a la televisió, i la seua manera de vestir també comença a beure dels grans mites mediàtics.

en aquest sentit —explica Jesús Salinas— i s'han d'entendre com un reflex singular i endarrerit d'allò que ha succeït en la societat majoritària; però no hem d'oblidar que els gitanos tenen el seu propi ritme d'evolució, el seu *tempo*. És més lent, però és imparable.”

Segons Salinas, un d'aquests fets és la sedentarització. “Des de les successives emigracions des de l'Índia i la seua disseminació per Europa, el poble rom [el nom en idioma romanó del col·lectiu gitano] ha estat nòmada; però en les darreres dècades, això ha canviat, s'ha convertit en sedentari.” “Evidentment —continua Salinas— això significa que el procés d'osmosi amb la societat majoritària ha anat augmentant, i, per tant, s'han incrementat els aspectes de la vida paia que les gitanes han anat fent seus. No obstant això, encara mantenen un nomadisme de característiques espirituals, per dir-ho així, que impedeix que aquest col·lectiu perda els seus trets d'identitat.”

La sedentarització ha dut afegida que en cada casa —no parlem de gitanos de poblats de barraques: segons l'Estudi Barañí, una de cada quatre dones empresonades a l'estat espanyol és gitana, i

pertany als estrats més desestructurats— hi haja una televisió. I la televisió significa tenir el paio en casa a tota hora. Evidentment, alguna cosa queda d'això, per molt que els costums familiars no tinguin a veure amb allò que escup la pantalla. Avui globalització és un fet absolut, i els programes radiofònics i televisius fan que a tothom li agrade música comuna: a banda del flamenc i la rumba pròpia de casa, els ídols musicals mundials són també els de les gitanes joves d'avui, que vesteixen també segons ho fan els seus referents mediàtics de moda. Semblen canvis epidèmics, però són molt més densos del que hom pot imaginar: els somnis d'amor de les adolescents gitanes tenen a veure amb allò que transmeten les cançons i les pel·lícules, com les de qualsevol altra mortal. “Sabem que nosaltres hem de dur una relació formal —explica Adelina, de Barcelona, amb disset anys—, però volem que els nostres promesos estiguin enamorats de nosaltres, ningú no es conforma només que agradin a la família.”

Els compromisos íntims, a més a més, es poden trencar amb una facilitat molt major que fa deu anys, i tot i que no hi ha

un festeig a l'estil paio abans del casament, cada vegada s'hi aproxima més. “Això sí, amb respecte”, matisa Adelina. El “respecte” és la virginitat femenina, un símbol que, per les seues connotacions envers els valors culturals del mateix llinatge —és un tribut a la família i a l'educació gitana, més que al nuvi— la núvia manté intacte sempre que es case amb un caló. “Jo ho respecte, i faré boda gitana si em case amb un gitano —explica Nieves, de València, que és a punt d'acudir a la universitat per estudiar treball social—, però no ho compartesc”. Que ja hi haja gitanes que es decideixen a opinar des del punt de vista personal sobre la simbologia del casament és tota una novetat. Com ho és que no rebutgen a priori la possibilitat d'un matrimoni mixt, cosa que tendeix a abundar progressivament, sobretot entre les filles de famílies que duen més d'una generació sedentàries en un o altre indret.

La cultura gitana és desesperadament formal, i això es nota en fets com ara que, davant dels seus, les xiques no fumen. “És cert que les normes socials gitanes necessiten més flexibilitat —opina l'antropòloga gitana Ana Jiménez, professora del departament de filosofia i sociologia de la Universitat Jaume I de Castelló—, però va produint-se una interpretació molt personal de la norma per part de cada individu.”

I el masclisme? Jiménez també troba relatiu la preeminència del mascle gitano que percep la societat majoritària. “Les coses van més lentes entre nosaltres —reflexiona—, i els papers canviaran, però al seu pas; per altra banda, a mi m'agradaria que el proper rei d'Espanya no fora el príncep, sinó la infanta a la qual correspon ser-ho: això no és masclisme? I estem parlant de la societat paia, que tant ha avançat.” Jiménez opina que, amb la generalització de la venda ambulants com a mitjà de vida, les gitanes han cobrat un paper d'importància revolucionària dins del nucli familiar, “perquè són elles les que duen també diners a casa, a banda de controlar la disposició de l'economia familiar”.

La vinculació de les gitanes al treball de mercat ha fet que moltes es traguen el carnet de conduir, un altre fet impensable

anys enrere. "Això et fa sentir que la teua vida és més teua", reconeix Milagros, del barri de la Ciutat Fallera de València, que ven roba amb la seua mare als mercats. "Les dones gitanes tenim més sentit del compromís social per la situació que patim de major dificultat per aconseguir autonomia, i veiem els estudis com un mitjà definitiu per aconseguir-la", reconeix Nieves, de Tarragona, que no ha pogut estudiar, però que vol que les seues filles siguen universitàries. El poble gitano és pràctic, i cal afegir que la Universitat és des de fa poc una meta clara també per motius pràctics: la venda ambulants és avui un negoci amb moltes dificultats, i les poques gitanes universitàries que han estudiat, s'han reconegut públicament com a gitanes, no s'han diluït en la societat majoritària. Això és una garantia, es poden fer estudis superiors sense perdre les arrels, una de les pors cabdals dels gitanos vells per no permetre que les seues descendents es-

tudien. Que, amb la implantació de la LOGSE, haja augmentat l'edat obligatòria d'assistència escolar, facilita el pas a la universitat. No obstant això, cal dir que no hi ha més de 200 gitanos universitaris a tot l'estat, una xifra encara ridícula, però esperançadora, sobretot si tenim en compte que la meitat dels alumnes gitanos de primària falten regularment a classe.

Les pors. Ara bé, contra tota acció hi ha reacció. "Vosaltres, a escurar", conta Nieves Roige, de l'Associació Gitana de Dones Progressistes de València, que li varen dir els caps d'una federació d'associacions gitanes quan els va comentar fa sis anys que volia incorporar la seua associació. "Les coses han canviat, però encara queda un llarg camí", opina Nieves. Moltes associacions femenines només existeixen testimonialment per servir-se de tal o tal altra subvenció, i no ofereixen molt més que cursets de per-

ruqueria o confecció. Hi ha gitanes models –sobretot a Barcelona–, actrius i futbolistes, sí, però en moltes ocasions l'associacionisme femení és un pàl·lid reflex de les febleses de l'associacionisme masculí. Sense l'existència d'una vinculació real al món associatiu, moltes gitanes han escollit les congregacions evangelistes com a lloc de reunió social, més que religiosa.

Avantatges? L'església es torna un lloc de trobada, de reforçament de l'autoestima –Déu atén els gitanos i els parla en el seu propi llenguatge– i de coneixença entre parelles potencials. Inconvenients? L'evangelisme és ultraconservador, i supedita el paper de la dona al de l'home. "Però això no es pot aturar –diu Rosanna, una barcelonesa de vint anys que estudia magisteri–, i l'home i la dona hem d'assumir-ho un al costat de l'altre, no enfrontats". Que siga així.

Joan M. Oleaque

CIEN AÑOS de PINTURA CUBANA

Del 26 d'octubre al 9 de desembre

De dilluns a dissabte, de 10 a 14 h. i de 17 a 20,30 h.
Passeig Germanies, 13 . Gandia

De dilluns a dissabte, de 10 a 14 h. i de 17 a 20,30 h.

INSTITUT
MUNICIPAL
ACTIVITATS
CULTURALS
IMAC

AJUNTAMENT
DE GANDIA